

određene bratovštine i propisuju prava i dužnosti njezinih članova te na taj način odražavaju osobitosti sredine u kojoj bratovština djeluje” (str. 183). Statuti su se tijekom djelovanja bratovština nemalo puta prepisivali i dopunjavali, što zbog promjena u samoj bratovštini, što zbog novih okolnosti u sredini u kojoj su djelovale.

Datum prijepisa Statuta koji se ovdje analizira je nepoznat, no dopuna u njemu datira iz 1765. godine, odnosno iz godine nastanka spomenutoga Obrednika.

Iz 17. članka samoga Statuta i četiri članka dopune iz 1765. godine doznajemo o kultu koji štuje Bratovština, načinu upravljanja Bratovštinom te obavezama, pravima i kaznama za njezine članove.

Ovaj je statut dopunjen i 1872. godine, nedugo prije prestanka njezina djelo-

vanja, a do kojih je promjena u tih sto godina rada Bratovštine došlo, daje se u kratkoj analizi i prijepisu ovoga dokumenta.

Bogat popis izvora i literature vezanih za povijest otoka Raba, rad bratovština te hrvatsku pasionsku baštinu dopuna su ovoj iscrpnoj, zanimljivoj i nadasve poticajnoj znanstvenoj analizi *Obrednika bratovštine Svetoga Križa Proplakanoga*. Kako je ipak struka ta koja procjenjuje vrijednost nekoga djela, završavam prikaz riječima prof. dr. sc. Emanuela Hoška, jednog od vodećih hrvatskih poznavaca povijesti Crkve i naše religiozne književnosti, s predstavljanja knjige u Rijeci: “Radi se o razumljivoj, čitkoj i zanimljivoj knjizi koju bih preporučio svim čitateljima koje zanima kulturna prošlost ovoga kraja.”

Anastazija Vlastelić

TEMELJITA STUDIJA O PRIDJEVU

Ivan Marković

UVOD U PRIDJEV

(*Disput, Zagreb, 2010.*)

Objavljivanjem monografije *Uvod u pridjev* autora Ivana Markovića hrvatska lingvistika dobila je sustavnu analizu te leksičke kategorije u jezicima svijeta i specifičnosti hrvatskoga pridjeva, manje iz vizure morfoloških, a više iz sintaktičkih i semantičkih obilježja. Autora su u pridjev uveli rezultati do kojih je došla tipološka i formalna lingvistika u zadnjim trima desetljećima. U oba ta pravca utvrđeno je da je pridjev uz imenice i glagole

jedna od triju univerzalnih leksičkih klasa, a za svaku su klasu otkrivena i univerzalna gramatička obilježja. S te točke izbjegava se hrvatskocentričnost zamjetna u našoj lingvistici kad se i pridjev i ostalo pojmovlje objašnjavaju iz hrvatskoga jezika, manje vodeći računa o relativnosti naoko neupitnih odredbi. Obilježja hrvatskog pridjeva u ovoj se knjizi pomno omjeravaju o pridjeve u drugim jezicima i jezične univerzalije.

Nakon pet poglavlja (*Pridjev među vrstama riječi*, *Pridjev tipološki*, *Pridjev formalno*, *Hrvatska pridjevska sintagma*, *O hrvatskim riječima za boju*) slijede dva dodatka: popis najčešćih hrvatskih pridjeva načinjen prema *Hrvatskome čestotnom rječniku* iz 1999. koji su sastavili Milan Moguš, Maja Bratanić i Marko Tadić te sažeti pregled tipova hrvatske pridjevske sintagme, koja je podrobno analizirana u četvrtome poglavlju.

Knjiga otpočinje osvrtnom na odredbe vrsta riječi te prikazom tipologije Paula Schachtera, prema kojoj se otvorenim vrstama riječi smatraju one koje imaju mnogo članova i koje se lako mogu proširivati, dok je sa zatvorenim vrstama obrnuto. U prve pripadaju imenice i glagoli; pridjevi i prilozni mogu biti i otvorene i zatvorene vrste, dok su prooblici, imenički dodaci, glagolski dodaci, veznici, klitike, kopule, predikatori, markeri emfaze, egzistencijalni markeri, uzvici, načinski markeri, negacije i markeri pristojnosti uvijek zatvorene leksičke klase. Uspoređena su obilježja pojedine vrste sa stanjem u hrvatskome jeziku. Autor napominje da Schachterova tipologija nije bez zamjerki, ali da je za opis pridjeva korisna zato što donosi dobar opis zatvorenih vrsta u koje katkad pripadaju i pridjevi (neki jezici imaju manje od deset pridjeva!), a koje u odnosu na otvorene odlikuje veća semantička, sintaktička i morfološka nehomogenost. Potom su razložena razmatranja R. M. W. Dixona o pridjevskim semantičkim tipovima i leksičkim klasama u kojima se orječuju te rezimirane njegove tvrdnje da su konceptualna razina jezika i semantički tipovi univerzalni, a da se jezici razlikuju prema leksičkim

klasama, kriterijima njihova razgraničenja i načinima orječivanja tipova te da upravo načini orječivanja prototipno pridjevskih semantičkih tipova poredbeno-lingvistički najviše variraju, ponajprije sa obzirom na veličinu pridjevske klase.

U poglavlju *Pridjev tipološki* Marković razlučuje semantičke tipove hrvatskoga pridjeva oslanjajući se na Dixona i uvodeći određene promjene. Marković prihvaća svih sedam Dixonovih osnovnih pridjevskih semantičkih tipova – dimenziju, dob, vrijednost, boju, fizičko svojstvo, ljudsku osobinu i brzinu. Od tri dodatna semantička tipa koja G. Greville Corbett prepoznaje u ruskome jeziku Marković preuzima posvojnost (i tome tipu dodaje i odnos ili relaciju), ali ne i intenzifikaciju i modalnost jer ih smatra sintaktički uvjetovanima. Dixonovih je dodatnih semantičkih tipova, zamijećenih u jezicima s velikom i otvorenom klasom pridjeva, šest: složenost, sličnost, kvalifikacija, kvantifikacija, položaj i glavni brojevi. U Markovića su vrijednost, složenost i kvalifikacija jedan tip, umjesto glavnih brojeva izdvojeni su redni brojevi, a pridana je i gradivnost. Razvrstavanje najčešćih hrvatskih pridjeva prema semantičkim tipovima uz isticanje frekvencije pojedinog pridjeva pruža poticaj i građu za daljnja istraživanja. Od nekoliko Markovićevih usporedbi intuitivnih pretpostavki i dobivenih podataka izdvajamo primjedbu da se pridjevi za gradivnost nalaze nisko na ljestvici frekventnosti, iako bi se na osnovu činjenice da gramatičke definicije pridjeva kao važno odredbeno svojstvo uz opisnost i posvojnost ističu i gradivnost mogla očekivati njihova visoka frekventnost, dok su među najfrekventnijim pridjevima oni

kojima se označava kvantifikacija (prvih pet najčešćih hrvatskih pridjeva su *sav, drugi, velik, sam, svaki*). Podatke iz *Čestotnika* Marković ne preuzima nekritički, nego komentira i njegove metodološke nedostatke koji dovode do takvih nelogičnosti kao što su primjerice podatak da se *sur* javlja mnogo češće nego *smeđ* ili da su pridjevi *obiteljski* i *sudanski* jednake frekventnosti.

Dixon tipološki razlikuje četiri vrste jezika: one s glagolikim i neimenolikim pridjevima, neglagolikim i imenolikim, i glagolikim i imenolikim te neglagolikim i neimenolikim. Prema kombinaciji sintaktičkih i morfoloških kriterija te podjele hrvatski je jezik neglagolik i imenolik. Kriteriji razlikovanja pridjeva od glagola i imenica u jezicima svijeta popraćeni su hrvatskim primjerima i usporednom analizom. Posebno su opisani hrvatski nesklonjivi pridjevi, uglavnom s posuđenim osnovama (*bež, bjanko, gratis, gala...*) za koje autor predlaže da ih se zbog morfoloških odudaranja od ostalih pridjeva preciznije zove nepromjenljivima, ali iznosi i druge morfološke, semantičke i sintaktičke argumente zbog kojih ih ne smatra posebnom potklasom. S druge strane, broj i frekventnost takvih pridjeva jedan je od dokaza koje autor podastire kako bi upozorio na to da hrvatski pridjev nije uvijek imenolik, odnosno da se pri određivanju onoga što pridjev jest moraju uzeti u obzir i njegove neimenolike osobitosti, među kojima je i predikatnost.

Ukratko je iznijeta i tipološka podjela Johanne Nichols s obzirom na morfološko obilježavanje glave, odnosno zavisnika ili zavisnoga dijela sintaktičke konstrukcije. Tako je u hrvatskome jeziku uvijek

obilježen zavisnik, što se uklapa u Dixonovu generalizaciju da se neglagoliki pridjevi pretežno javljaju u DM-jezicima (engl. *dependent-marking languages*). Kao posljednja tipološka podjela na klase riječi obrazložena je teorija o prototipnim diskursnim ulogama kako su je razvili osobito J. Paul Hopper i Sandra A. Thompson, a njihova je konačna tvrdnja da se klase realiziraju tek kontekstualno, u diskursu.

Tvrdnjama tipološke lingvistike da je pridjev od imenica i glagola moguće razlikovati samo s pomoću snopa obilježja, da nije moguće precizno razlikovati klase riječi i da pri njihovu definiranju sintaksa nije odredbena suprotstavljaju se istraživanja generativnosintaktičke lingvistike, predstavljena i razgledana u poglavlju *Pridjev formalno* koje ponajprije slijedi rad Marka C. Bakera. Njegovo je odredbeno svojstvo pridjeva negativno: oni nisu ograničeni funkcijom referencijskoga indeksa kao imenice niti moraju licencirati specifikator kao glagoli. Za nj *pridjevi ni po čemu nisu posebni*, što Marković parafrazira maksimumom *bit je pridjeva u neimanju biti*. Taj pomalo i duhovit zaključak temelji se na obilježju pridjeva da se, budući da ne podliježe imeničkim i glagolskim ograničenjima, može pojaviti i kao atributivni modifikator imenice, i kao komplement glavama stupnja, i kao rezultativni sekundarni predikat (predikatni proširak). Hrvatski pridjevi lako se javljaju i kao atribut i kao predikat, pri čemu ih više ograničava leksikosemantika i pragmatika. Autor i nemogućnost određenog pridjeva da bude komplement kopule objašnjava semantičkim razlozima te pripominje kako je i samo to ograničenje

ograničeno na samo neke oblike jer izvorni govornici određene i neodređene pridjeve zapravo ne razlikuju prozodijski, što je tvrdnja koja nije općeprihvaćena u suvremenome gramatičarstvu. Komentirani su i oni neodređeni pridjevi koji se ne pojavljuju uz kopulu, kao i oni koji ostvaruju posve različita značenja kao komplet kopule i kao modifikator imenice. U odjeljku o rezultativnoj sekundarnoj predikaciji Marković opisuje njegova svojstva, sredstva izricanja i ograničenja te dokazuje da se u toj ulozi, premda rijetko i premda to nije prihvatljivo svim govornicima, mogu naći instrumentali hrvatskih pridjeva, ali i imenica, što pobija Bakerovu definiciju pridjeva. Tvrdnja da takvi instrumentali nisu tek stilistički obilježene varijante nominativa ili akuzativa, nego da se od njih razlikuju po rezultativnome značenju potkrijepljena je i anketnim istraživanjem.

Tipologija koju u poglavlju *Hrvatska pridjevska sintagma* nudi Marković važna je i zbog svoje obuhvatnosti i zbog toga što u opisima hrvatskoga jezika nedostaje dubljih i sustavnijih uvida u sintagmatiku, na što autor eksplicitno i implicitno upozorava te upućuje na postojeće podatke iz novijih hrvatskih i srpskohrvatskih gramatika i na njihove međusobne razlike te nepotpunosti i nekonzistentnosti u opisu. Prednost nad gramatičkim opisima na temeljima generativno-transformacijske gramatike (Katičićeva *Sintaksa* iz 1986. i gramatika autora Barić *et al.* iz 1979. i 1995) daje gramatici zavisnosti i teoriji valentnosti (opis pridjevske sintagme u slavenskim jezicima Tat'jane Nikolaevne Mološnaje iz 1985, *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance* iz 1990. au-

torica Pavice Mrazović i Zore Vukadinović, Silić-Pranjkićeva *Gramatika* iz 2005). Za razliku od Mološnaje te Silića i Pranjkića, čije se tri vrste gramatičkih veza u sintagmama slavenskih, odnosno hrvatskoga jezika uglavnom poklapaju – riječ je o sročnosti ili kongruenciji, upravljanju ili rekciji i pridruživanju – Marković u pridjevskim sintagmama prepoznaje i odnos sročnosti, a ne samo upravljanja i pridruživanja. Izdvojeno je nekoliko takvih sintagmi koje se sastoje od pridjevske glave i pridjevskoga modifikatora: sintagme s redupliciranim pridjevima (*gol golcat, isti isticati, spor sporcat, živ živcat*), frazeologizirane sintagme s pridjevom *bogovetan* (*cio/svaki/čitav bogovetan*) i s intenzifikatorom *mrtav* (*mrtav hladan, mrtav pijan*), sintagme u kojima je glava modificirana pridjevom *sav* (*sav mokat, sav bijel od brašna*) i sintagme s pridjevom participijskoga podrijetla (*zakopan živ, nađen mrtav*). U potonji tip autor svrstava i konstrukcije iz razgovornoga jezika s participom *rođen* (*rođen loš, rođen spreman*) i predviđa da bi i drugi pridjevi mogli zatomiti participijsko podrijetlo i biti zahvaćeni tom konstrukcijom. Kako je istaknuto, pridjevsko-pridjevske sintagme vrlo su rijetke u jezicima svijeta, osobito one u kojima sastavnice veže odnos sročnosti.

Usmjeravanje pogleda na pridjevsku sintagmatiku omogućuje uočavanje bitnih odredbenih svojstava pridjeva, koja se ne iscrpljuju u morfološkom opisu niti u svrstavanju u imensku kategoriju: njihovu glagoliku, predikatnost i moć upravljanja objektnim sintagmama, što tako uvedene objekte približava atributu, odnosno ovlašćuje ih da se pojave unutar atributa subjektu, imeničkome predikatu,

izravnome i neizravnom objektu te priložnoj oznaci, dakle kao dio svakog člana temeljnoga rečeničnoga ustrojstva. Takvi su pridjevi npr. *pun, sklon, gladan, žedan*.

Izdvojeno je i opisano 10 tipova pridjevskih sintagmi i njihovih podskupina uz napomene o značenju i frekvenciji, a svaki je tip ne samo oprimjeren, nego je naveden i velik broj pridjeva koji se mogu pojaviti u pojedinoj sintagmi, što otkriva zanimljive i značajne podatke. Tipovi su sljedeći: *goli* pridjev, prilog/intenzifikator + pridjev, pridjev + pridjev, pridjev + imenska sintagma, pridjev + prijedložna sintagma, pridjev + *kao* + imenska sintagma, pridjev + standard komparacije, pridjev + infinitiv, pridjev + *za* + supin i pridjev + zavisna surečenica. Navedene su i sraslice čije se podrijetlo može utvrditi u pojedinome tipu sintagme (*dobrodošao, općepoznat, takozvani, zimzelen, starmali, hvalevrijedan, bogodan*).

Katalog pridjevskih sintagmi upotpunjen je usporedbom univerzalija prema Matthewu S. Dryeru u redosljedu sintaktičkih komponenti i rednim mjestom hrvatskog pridjeva. Tipologizirane su i konstrukcije u kojima je pridjev bez dopune postponiran imenici: poimeničeni pridjevi u vlastitim imenima vladara i svetaca, koji se ponašaju kao imenički atributi (*Ljudevit Posavski, Majka Božja*); frazeologizirane konstrukcije koje zbog utjecaja jezika Biblije i latinskoga autor naziva biblijskim postpozicijama (*kruh naš svagdašnji, život vječni*), prisutne i u administrativnome stilu (*biskupija ličko-senjska, Policijska uprava zagrebačka*); epske postpozicije - također frazeologizirane konstrukcije, porijeklom često iz epskoga pjesništva (*oko sokolovo, led ledeni*); vokativ s

dodatnom konotacijom prisnosti ili odbojnosti (*sunce mamino, idiote jedan, majmune glupi*) ili pogrđni govor u trećemu licu (*odalo nas đubre izdajničko*); zaklinjanja i psovke (*sunce ti žarko, jebo (ti) sliku svoju*) te eliptične i poslovične sintagme i rečenice (*puna šaka brade, Sv. Petra kajgana*). Terminološku postpoziciju koju spominju Silić i Pranjković u svojoj gramatici (*kesten pitomi, plavac mali*) Marković smatra poimeničenim pridjevima.

Posljednje poglavlje osobito je zanimljivo. Već iz naslova – *O hrvatskim riječima za boju* – ponovno je uočljivo inzistiranje na nužnosti kontrastivnog pristupa te naglašavanje činjenice da se boje ne orječuju uvijek pridjevima, premda to u hrvatskome jeziku jest slučaj. Godine 1969. antropolozi Brent Berlin i Paul Kay objavili su utjecajno djelo o univerzalijama o riječima za boju naslovljeno *Basic color terms: Their universality and evolution* koje je označilo prekretnicu u odnosu na sapirwhorfovski relativistički pristup te začelo raspravu o prepoznavanju i imenovanju boja i odnosu jezične i izvanjezične stvarnosti. Njihove univeralističke teze i radovi koji su nastali u toj tradiciji u međuvremenu su i kritizirani i revidirani, a Marković osobito poticajnim smatra zaključke lingvistice Anne Wierzbicke.

Provlačenjem hrvatskih riječi za boju kroz prizmu te još nezavršene rasprave doznajemo informacije vrijedne pozornosti. Berlin i Kay konstatare su da je moguće odrediti hijerarhijsku ljestvicu jedanaest temeljnih boja, odnosno redosljed njihova pojavljivanja: *bijelo, crno; crveno; zeleno, žuto; plavo; smeđe; ljubičasto, ružičasto, narančasto, sivo*. Neke od njihovih tvrdnji su da svi jezici imaju riječi za ba-

rem dvije boje, i to bijelu i crnu. Ima li jezik tri riječi za boju, ta će treća riječ označavati crveno, četvrta će riječ za boju označavati ili zeleno ili žuto, ima li jezik riječ za smeđe, sasvim sigurno ima i za plavo itd. Nakon što je prema kriterijima za određivanje temeljnosti riječi za boju koje ističu Berlin i Kay (primjerice riječ mora biti jednoleksemna i neizvedena, mora biti široke primjene i razumljiva većini govornika, značenje mora biti ograničeno samo na jednu riječ za boju itd.) Marković ustanovio da ljestvica hrvatskih temeljnih riječi odgovara njihovoj ljestvici, uspoređujući praslavenski, staroslavenski i hrvatski inventar riječi za boju zaključio je da je podudaranje i dijakronijsko. Također obrazlaže da je značenje prvih pet riječi s početka ljestvice uglavnom ostalo nepromijenjeno, a da se specificiralo značenje plavoga i sivoga te onih riječi čije je značenje bilo posebno markirano (*vran, rus, rud; modar, sinji, gnjed*), dok su riječi s kraja ljestvice kasnijeg porijekla. Marković navodi i vezane sintagme u koje ulaze hrvatske riječi za boju i komentira njihovu čestotnost te pritom ističe da se dominacija sintagmi s pridjevima *crn* i *bijel* može objasniti time što njihova uporaba često manje ovisi o stvarnoj boji predmeta o kojemu se govori, a više o univerzalnoj tendenciji pojednostavljujućeg razlikovanja *crnog* i *bijelog*, odnosno *tamnog* i *svijetlog*. Takve su antonimne sintagme npr. *bijelo grožđe – crno grožđe, bijelo brašno – crno brašno, bjelorisici – crnorisici* itd.

Razlikovanje tamnog i svijetlog naspram složenije diferencijacije jedna je od triju univerzalija kojima Wierzbicka pobija berlin-kayevske hipoteze i s pomoću kojih razvija svoj model opisa boja u jeziku utemeljen na gledanju, a ne boji. Ostale dvije su okolina kao okvir referencije (određivanje značenja usporedbom s općepoznatim predmetima i pojavama, primjerice određivanje *plavog* upućivanjem na nebo ili more) i koncept nalikovanja (riječi za boju kao što su *ljubičast, narančast; crvenkast, sivkast; bademast, pepeljast*), što značenje boja relativizira i uvjetuje kulturnim i zemljopisnim parametrima. Na kraju autor navodi neka pragmatična značenja hrvatskih riječi za boju, podcrtava njihovu važnost za tipološka istraživanja te naglašava da su izrazi za boju “moćno i veoma ekonomično sredstvo metonimične identifikacije izvanjezičnog univerzuma s jasnim i govornicima prepoznatljivim konotacijama, kao što su to primjerice i dijelovi ljudskog tijela pri metaforizaciji”.

Naslovljavanje ovako temeljite monografije o pridjevu, koja broji nešto manje od tristo stranica, kao uvodne upućuje i na složenost teme i na iznimno studionoznoga autora. Riječ je o izvrsno napisanoj djelu koje sa stajališta suvremenih lingvističkih teorija pretresa koncepcije o pridjevima i vrstama riječi općenito, unapređuje ih novim spoznajama i sasvim sigurno daje i više od uvoda.

Katarina Brajdić